

سخن آفاکین

شیعه‌شناسی چیست؟

شیعه‌شناسی رشته‌ای است که شیعه را به عنوان یک کل واقعی به شیوه‌ای متمرکز و با روش‌های ترکیبی (نقلی، تفسیری، تحلیلی، آماری و مشاهده‌ای) مورد مطالعه قرار می‌دهد؛ از تشیع و آموزه‌های شیعی که سازنده هویت مستقل شیعه به عنوان یک مذهب بزرگ اسلامی است، بحث می‌کند؛ از نحوه پیدایش و شکل‌گیری آن در تاریخ حیات اسلامی گفت‌وگو می‌کند؛ از کیفیت بسط و گسترش تاریخی آن در جوامع مختلف صحبت به میان می‌آورد؛ از میزان نقش و تأثیری که در ارتقا و اعتلای تمدن اسلامی داشته، بحث می‌کند؛ از دانش‌ها و معارفی که شیعیان در طول حیات تاریخی خود توسعه داده‌اند، گفت‌وگو می‌کند؛ عالمان و دانشمندان برجسته شیعی را معرفی می‌کند؛ و سرانجام از وضعیت کنونی شیعیان در جغرافیای مسکون سخن می‌گوید. از جمعیت، نژاد و پراکندگی آنها، از شیوه همسرگزینی و روابط خانوادگی آنها، از میزان اقتدار و نفوذ سیاسی آنها، از نحوه معیشت و درآمد آنها، از نرخ باسوادی و بی‌سوادی آنها، از شکل‌های حل و فصل مرافعات و منازعات آنها، از شیوه گذران اوقات فراغت آنان، از عقاید، باورها، آیین‌ها و آداب و رسوم آنان، از نگرش‌ها و تمایلات و عواطف آنها، از ارزش‌ها و هنجارها و نمادهای آنان، از زبان‌ها، گویش‌ها، اسطوره‌ها، افسانه‌ها، ادبیات، فلسفه‌ها، هنرها و دانش‌های آنان، از نهضت‌ها، جنبش‌ها، شورش‌ها، انقلاب‌ها و حرکت‌های اصلاحی آنان، از پیروزی‌ها و شکست‌های آنان و... بحث می‌کند.

روشن است که مطالعات شیعه‌شناختی به تازگی رواج نیافته است، بلکه در طول اعصار و قرون گذشته، همواره در حوزه‌های علمی شیعی، در قالب رشته‌های علمی رجال، درایه، حدیث، تفسیر، فقه، اصول فقه، کلام، فلسفه، عرفان، اخلاق، تاریخ، مذاهب و فرق رونق داشته است. در هر یک از این علوم، عالمان برجسته‌ای وجود داشته و آثار بدیع و معتبری خلق کرده‌اند.

برخی از این علوم همانند علم‌الحدیث، تفسیر، فقه و اخلاق، اساساً با متون دینی سر و کار داشته و با زندگی تاریخی و یا روزمره شیعیان ارتباطی ندارند. برخی دیگر مانند کلام، فلسفه، عرفان و اصول فقه نیز عمدتاً رشته‌هایی انتزاعی و نظری بوده و از واقعیت‌های حیات جمعی شیعیان به دور می‌باشند. بعضی دیگر نیز همچون علوم رجال، تاریخ، مذاهب و فرق، هر چند از شخصیت‌ها، گروه‌ها و نحله‌های شیعی واقعی گفت‌وگو می‌کنند و لذا دانش‌هایی توصیفی و عینی می‌باشند، در عین حال به گذشته‌ها و اعصار دور ناظرند و به اوضاع و شرایط فعلی و معاصر شیعیان جهان توجهی ندارند.

افزون بر این، متأسفانه در هیچ جای کشور، نه در حوزه‌های علمیه و نه در دانشکده‌های الهیات یا علوم اجتماعی دانشگاه‌های کشور، از مطالعات مهم مربوط به وضعیت کنونی شیعیان - مطالعات جامعه‌شناختی یا مردم‌شناختی - اثری دیده نمی‌شود. این کمبود امروزه مورد توجه خاورشناسان قرار گرفته و بدین ترتیب، بخش قابل‌ملاحظه‌ای از تحقیقات جاری مراکز آکادمیک اسلام‌شناسی جوامع غربی به مطالعه جوامع و گروه‌های شیعی موجود در دنیا اختصاص یافته است. این تأسف آن‌گاه دوچندان می‌شود که در بایم امروزه خود ما نیز - به عنوان محقق و عالم شیعی - بخاطر فقدان اطلاعات لازم در زمینه جمعیت‌ها و جماعت‌های شیعی دنیا، ناگزیر به پژوهش‌ها، نوشته‌ها و آمار و ارقام ارائه شده توسط غربیان استناد می‌جویم.

خلاً فقدان مطالعات جامعه‌شناختی و مردم‌شناختی، محسوس‌ترین نقیصه‌ای است که مراکز آموزشی و پژوهشی شیعی - اعم از سنتی و جدید، حوزوی و دانشگاهی - به شدت از آن رنج می‌برند.

موسسه شیعه‌شناسی که چندی است به همت جمعی از عالمان شیعی تأسیس شده است، تلاش می‌کند در حد توان خویش، نقیصه فوق‌الذکر را مرتفع سازد. فصلنامه

شیعه‌شناسی نیز در راستای تحقق همین هدف منتشر می‌شود. این فصلنامه تلاش می‌کند تا به مطالعات شیعه‌شناختی تمرکز بخشد و در عین حال، پژوهش‌های میدانی در زمینه جوامع شیعی را ترغیب و ترویج نماید. البته پرواضح است که چنین هدفی جز با مساعدت و تشریک مساعی همه اندیشمندان علاقه‌مند به چنین عرصه‌ای تحقق نمی‌یابد. لذا از همه آنان فروتنانه می‌خواهیم تا از روی مهر و تعهد، این فصلنامه را در تدوین مقالات یا تهیه گزارش‌ها یاری رسانند.

در پایان، خداوند بزرگ را سپاس‌گزاریم که به ما توفیق آغاز نمودن این راه را عنایت فرمود؛ بر پیام‌آور بزرگ او محمد صلی الله علیه و آله درود می‌فرستیم و به ولایت علی علیه السلام، وصی او، دل می‌سپاریم و دولت عادلانه امام موعود (عج) را انتظار می‌کشیم.

● مدیر مسئول

شروېشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی